Disponentvillan byggd för Malmö ylleafabrik i Varberg, Kerren 13, Varbergs stad och kommun

RIVNINGSDOKUMENTATION

Emma Johansson och Britt-Marie Lennartsson

KULTURMILJÖ HALLAND

2015:11

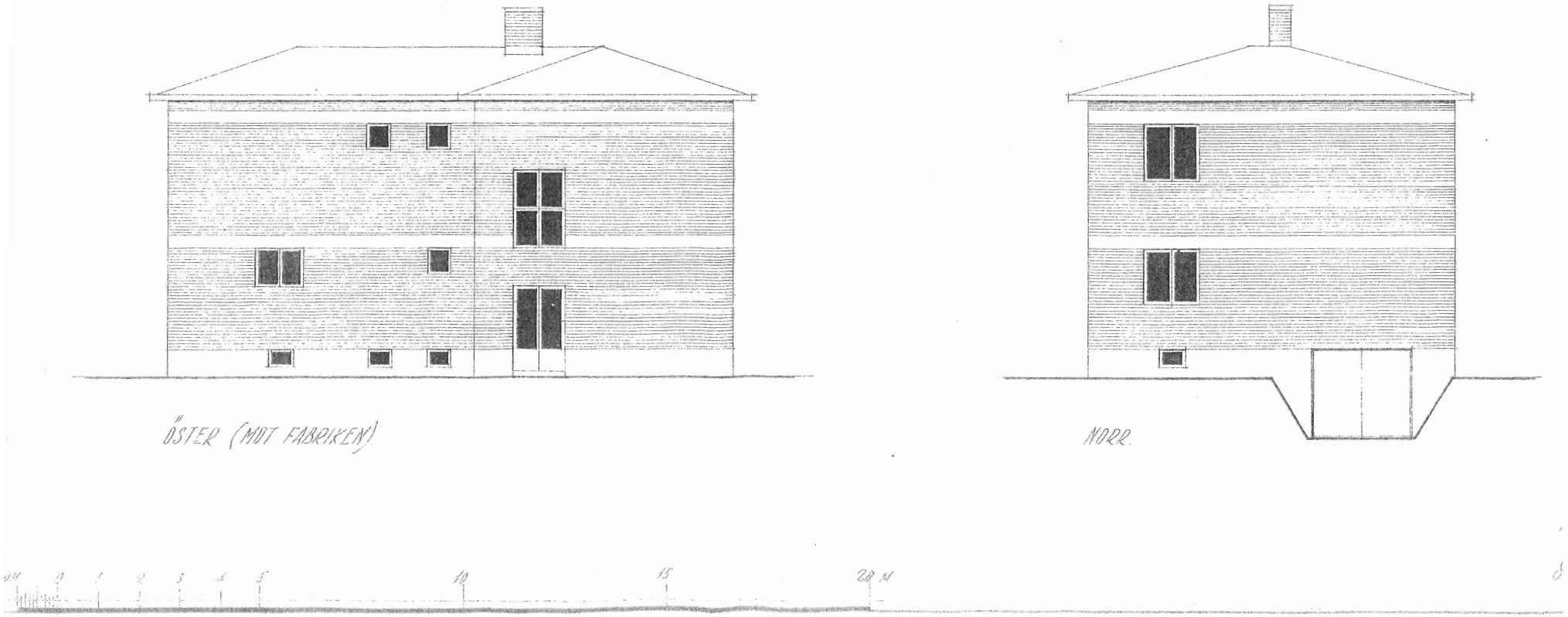

OMSLAGSBILD Björn Ahnlund, Kulturmiljö Halland
FOTO Emma Johansson, Kulturmiljö Halland, Björn Ahnlund, Kulturmiljö Halland
TEXT Emma Johansson
LAYOUT Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland
DIARIENUMMER 2015-255

Innehåll

Inledning **5**

Läge 5

Historik 5

Beskrivning **7**

Exteriör 7

Interiör 9

Källor och litteratur 16

HALLANDS LÄN

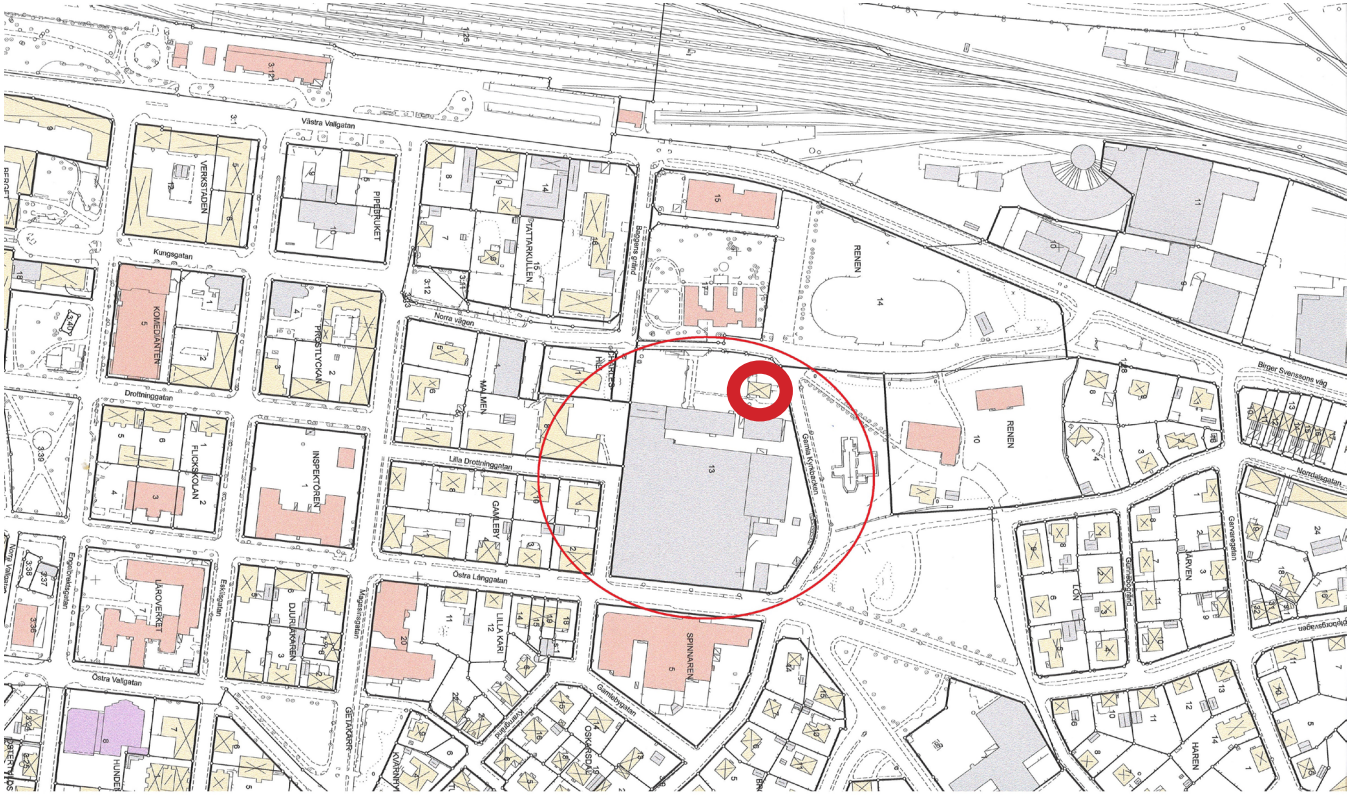

Inledning

På grund av förorenad mark och stundande sanering har rivningslov sökts för disponentvillan och magasinet på Renen 13 i norra Varberg. Rivningslovet har godkänts av Varbergs kommun och därför har Kulturmiljö Halland på uppdrag av kommunen dokumenterat fastigheten innan rivning. Föreliggande rapport hanterar disponentvillan. Magasinet hanteras i enskild rapport, se rapport nr 2015-12. Renen 13 som industrimiljö ingår i inventering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse för Varbergs kommun från 2009 och har där klassats som klass A med dokumentvärde; byggnadshistoriskt, samhällshistoriskt och arkitekturhistoriskt, samt upplevelsevärde; arkitektoniskt, miljöskapande samt symbolvärde.

Med anledning av rubricerat ärende har disponentvillan på fastigheten Renen 13 dokumenterats av bebyggelseantikvarie Emma Johansson och Britt-Marie Lenanrtsson på Kulturmiljö Halland, som även ansvarat för föreliggande rapport. Arkivmaterialet förvaras hos Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3, dnr 2015-255.

Läge

Disponentvillan på Renen 13 ligger på Gamla Kyrkbacken 2B i norra delen av Varberg. Fabriksanläggningen och kontorsbyggnaden ligger öster om byggnaden. I norr finns Getakärrs kyrkoruin, vilken minner om den medeltida staden Getakärr, som var föregångaren till nuvarande Varberg. I närheten finns villaområden och flerfamiljshus från olika tidsepoker, polisstation och förskolor. Järnvägen med banområde ligger några hundra meter västerut, med bl.a. förbindelser mot norr och söder med Västkustbanan och nordost med Viskadalsbanan.

Historik

De första industribyggnaderna på Renen 13 uppfördes av Skandinaviska Textil 1896-97, där bl.a. Hugo Gerlach var delaktig. Skandinaviska Textils AB var en anläggning som under sin tid stod för det mest moderna inom arkitektur, material och byggnadsmetoder. Till exempel uppfördes fabriksbyggnaden med prefabricerade element. Fabriken blev en av stadens största arbetsplatser och bidrog till stor inflyttning till Varberg. Textilproduktion pågick i lokalerna fram till 1962. Sedan dess var SWEDA (Svenska Dataregister AB) i lokalerna mellan 1962-1975, Husqvarna 1975-1979, Caprinus AB 1979-1982 och fram till 2015 har diverse verksamheter hållit till i de olika lokalerna. Disponentvillan ritades av Sture Kelfve och uppfördes 1939 i den parkliknande trädgården strax väster om, eller framför, kontorsbyggnaden. Platsen där villan uppfördes var den ”finare” och mer representativa delen av anläggningen, som vid uppförandet av villan huserades av Malmö Yllefabrik. Genom den senaste arkitekturen – funktionalismen – skulle disponentvillan utstråla framåtanda, modernitet och stabilitet. Villan blir dock en del av miljön tack vara det röda teglet.

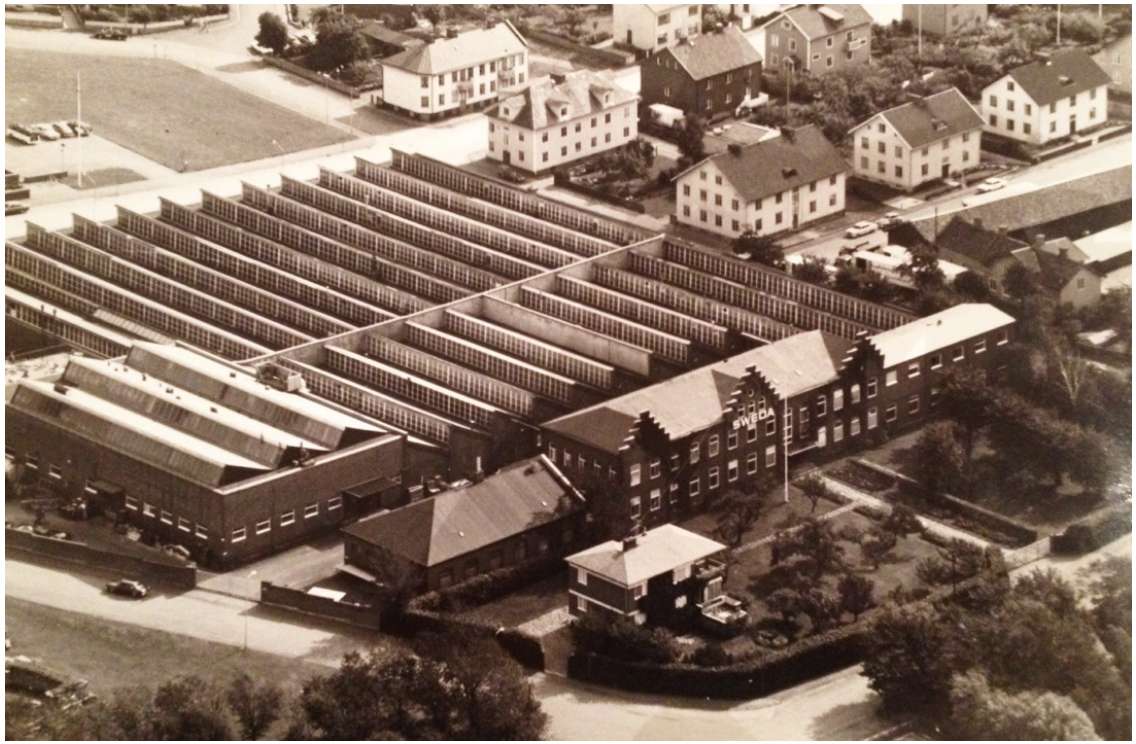

Flygfoto över anläggningen under SWEDA:s period, foto Hallands Kulturhistoriska museum.

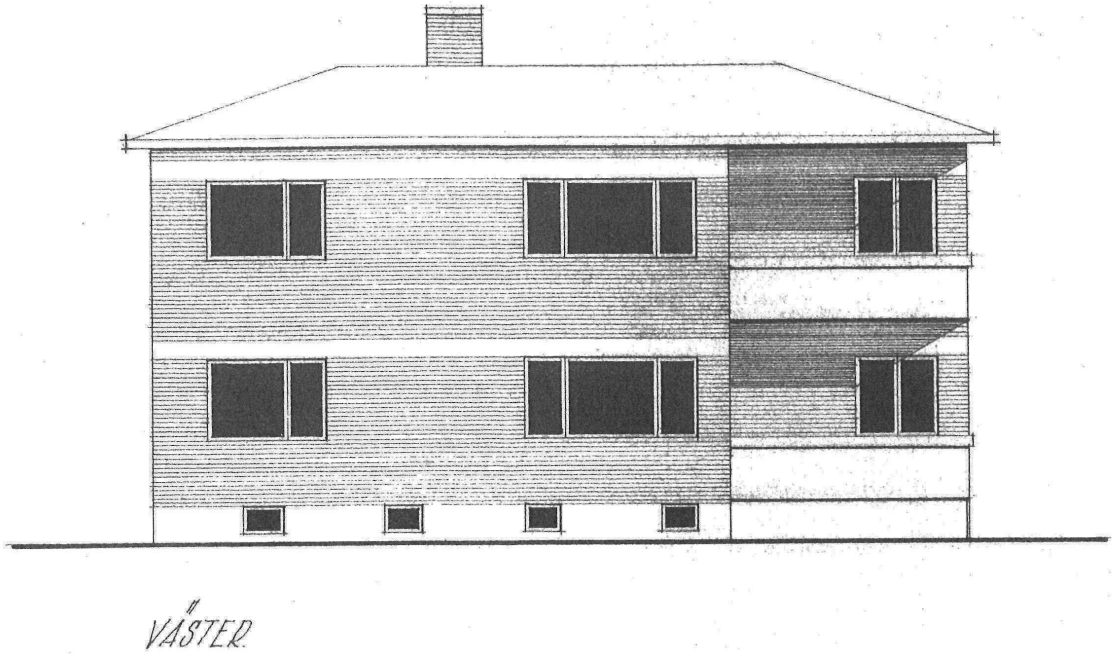

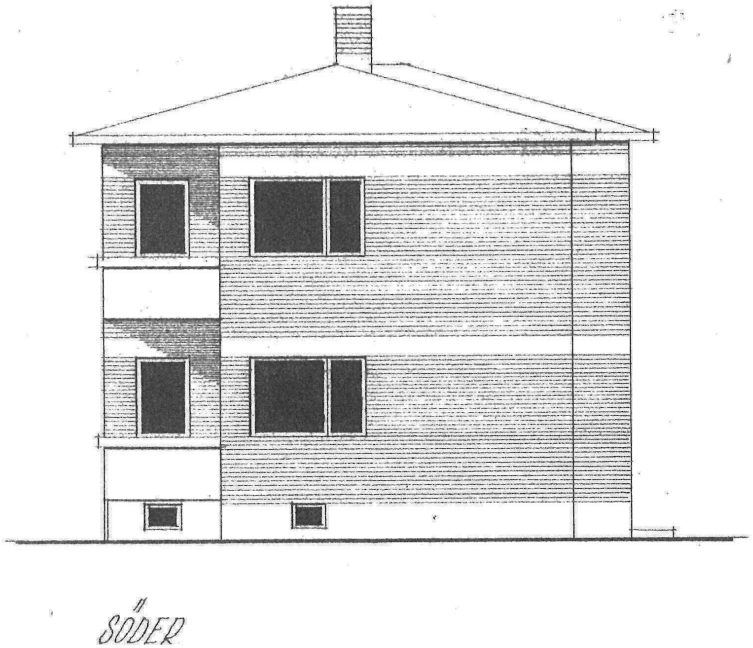

Ritning till disponentvilla, Kvarteret Vävaren, Sture Kelfve, 1939, Stadsbyggnadskontoret, Varbergs kommun, bygglovsakt för Renen 13 och 14.

Beskrivning exteriör

Disponentvillan är ett 1930-talshus i två våningar med källare under hela byggnaden. Grunden är gjuten, slätputsad och vitmålad. Huset klätt med rött, slätt tegel i s.k. kryssförband. Byggnadens två våningar separeras av en stiliserad, slät, vitmålad fris som sedan återkommer strax nedanför takfoten, vilken är i vitmålat trä. Takkonstruktionen är av trä. Yttertaket är av valmad sadeltakstyp klätt med takpapp. Skorstenen är något förskjuten i sidled norrut.

Garageport i norr, förefaller vara original. Breda pardörrar klädda med mörk, smal, stående panel. Ytterdörr i öster med en omfattning i tegel vilket är något mörkare än fasadteglet, och borstat. Ytterdörren är utbytt, troligen någon gång under 1960-talet.

Vid sydvästra hörnet finns en uteplats/altan, utvändigt klädd med tegel likt det på fasaden, och en slätputsad, vitmålad grund, likt byggnadens. Uteplatsen är belagd med gråstensplattor. Mot sydväst går en trappa ned till trädgården. Även denna är klädd med gråstensplattor. Till uteplatsen går en balkongdörr från 1950- eller 1960-tal från ett smalt rum med stort fönsterparti. Ovanför detta finns en balkong för plan två. Dörren till denna är lik den på första plan. I det vitmålade, formade järnräcket runt denna balkong finns balkonglådor av eternit, golvet belagd med tegelfärgat klinker som tillkommit senare.

Det finns olika typer av fönster runt byggnaden. Samtliga, med undantag av två, ligger i liv med fasaden. Fönstrens placering är typiskt funktionalismen då fönstrens exteriöra symmetri inte kom i första hand, utan istället handlade det om vad rummet innanför hade för funktion eller hur man ville att ljuset skulle flöda in. Typiskt för funktionalismen – formen följer funktionen. Många är tvåluftsfönster med lika stora fönster vilka var vanliga under 1930-talet. Vid uteplatsen sitter höga, smala femluftsfönster och treluftsfönster,

alla kopplade vilket gör att rummet innanför är mycket ljust. Dessa fönster sitter i en brunlackad karm. Lacken är dock nästan helt borta. Fönstrens färgsättning kan möjligtvis ha ändrats vid en renovering som troligen ägde rum under 1960-talet. Övriga fönsterkarmar är vitmålade. I söder och väster finns asymmetriska tvåluftsfönster som troligen är från 1960-talet, men kan även vara från 1940-1950-tal.

Ändringar i planlösningen (se interiör beskrivning) tyder på att en renovering genomfördes under 1960-talet och att nya fönster då monterades. I öst sitter ett mindre tvåluftsfönster med mittpost och ovan entrén ett större fönster med både tvär- och mittpost. Även dessa fönster har vitmålade karmar men även vitmålade poster. Dessa två fönster är även något indragna i fasadlivet. I öst finns även två små, kvadratiska vindsfönster. Runt byggnaden finns också flera källarfönster. Balkongerna i liv med fasaden och sticker ej ut. Vanligen inom funktionalismen var en utstickande balkong med rundat hörn. Balkonger i liv blev vanligare under 1940-talet.

Brevlåda i fasaden, till vänster om ytterdörren. Bilden till vänster visar brevlådan på insidan i trapphallen.

Disponentbostaden från sydväst. Foto: Björn Ahnlund

Del av fasad. Tidsenliga fönster och en dekorativ takfot.

Den eleganta altanen fanns inte med på originalritnignarna, men passar väl in i arkitekturen..

Bilden ovan: detalj av tegelfasaden. Bilden t v: Balkong i väster, andra våning. Balkonglådor i eternit, som vilar på det utkragande järnräcket.

Entré, med dörr utbytt på 1960-tal, och det stora fönstret som sitter i trapphuset.

Beskrivning interiör

Väl innanför ytterdörren möts man av en trappa, inte helt olik de i många flerfamiljshus. Till vänster når man källaren, och till höger kommer man upp till första våning. Trapphusets väggar har målats om på senare tid, troligtvis under 1980- eller 1990-tal, och försetts med en svampmålad bröstning – orange mot gul bakgrund, vilken också fortsätter ovanför bröstningen. Golvet och trappstegen är av slätslipad mörkgrå betong vilken kan ha varit tänkt att efterlikna granit men var ett nytt och modernt material. Strax innan trappan upp till första våning finns en dörrmatta vilken ligger nedsänkt i golvet.

I norr, eller till vänster vid trappan, finns idag ett sovrum i nordost, som enligt ett förslag till ritning var hembiträdets rum förr. Här finns en liten garderob och en toalett med storblommig tapet och en hylla och toalettlampa, ritad av Sigvard Bernadotte, från 1960-talet. Här ska enligt ritningen även ha funnits ett kapprum, men nu enbart en mindre hall och var ursprungligen hembiträdets egen ingång. Enligt ritningen skulle det i rummet bredvid vara gästrum. I ett hål i väggen mot öst, en tunn gipsvägg, kan man se att det innanför finns en betongvägg bemålad med högblank vit, alternativt ljusgrå, färg. Här går även en del rör. Med detta kan man anta att detta är resterna av toaletten som skall ha funnits. Mellan vardagsrummet, det största och mest centrala rummet med fönster åt väst, och detta rum finns dock en bred öppning där pardörrar suttit. Pardörrarna, lackade i mörkt trä och med fönster, finns bevarade i ett av rummen i källaren och är troligtvis inte tillverkade efter 1960-talet.

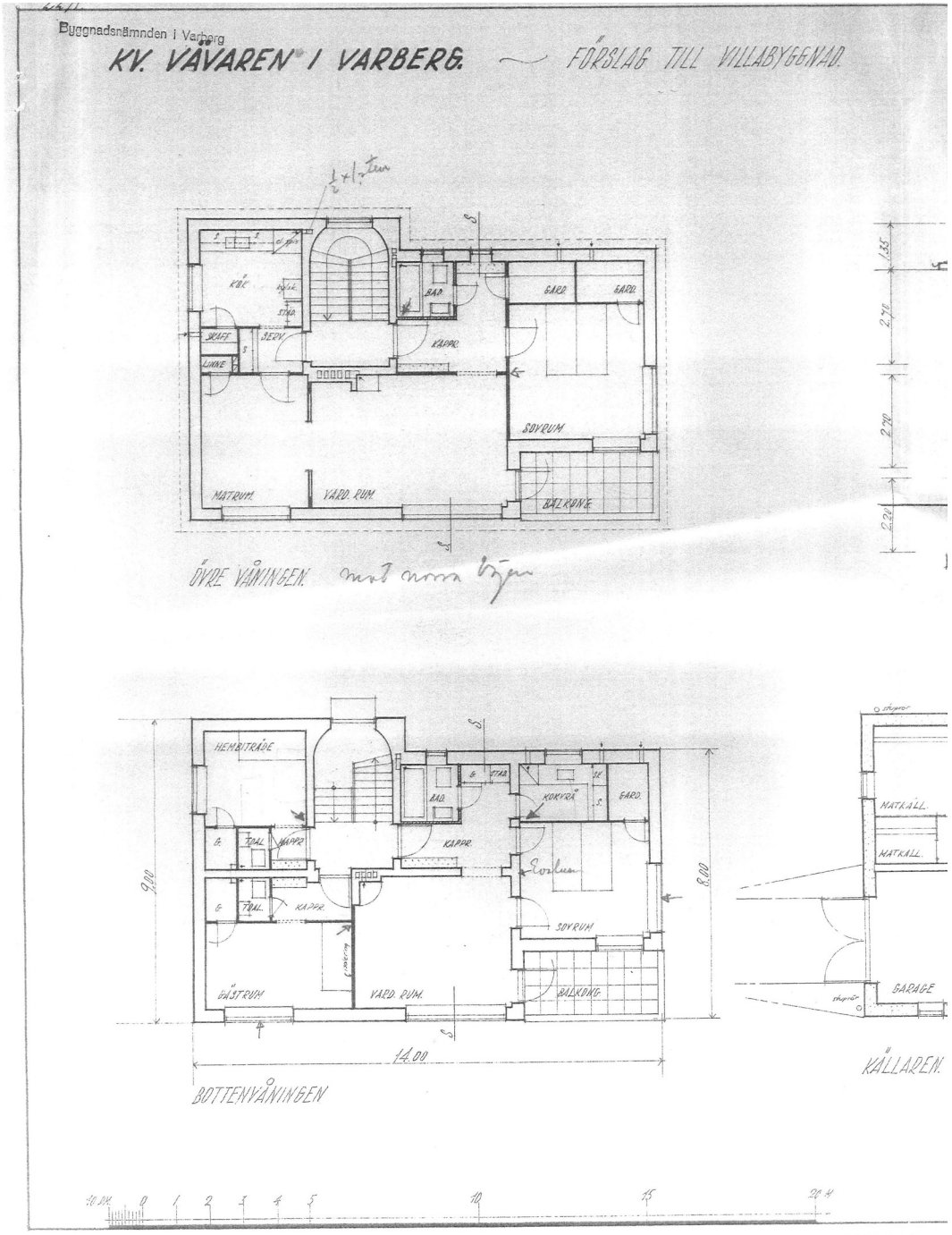

Förslag till ritning. Våning ett är överst i bild, våning två nedtill. En del ändringar har genomförts, troligen både när villan byggdes och senare.

På grund av pardörrarna är det rimligt att anta att rummet, först gästrum, senare använts som exempelvis matsal.

Vardagsrummet är stort och ljust. Här finns ett stort, asymmetriskt treluftsfönster och en öppen spis, troligen ursprunglig även om ritningsförslaget inte visar på några öppna spisar. Från vardagsrummet nås ett litet, långsmalt rum där det enligt ritningen skulle varit en balkong. Idag finns istället detta rum, med totalt åtta långsmala fönster och en fönsterbänk i sten, möjligen någon form av röd kalksten – vilken återkommer i de flesta fönster i villan. I detta ljusa rum, finns även balkongdörren vilken leder ut till uteplatsen i sydväst.

I söder finns ett stort kök. Enligt ritningen skall det här ha funnits en kokvrå, garderob och sovrum, men det har senare ändrats till att enbart vara ett stort kök. Någon gång, kanske under samma renovering, flyttades ett fönster från öst till söder, så att det idag finns två fönster i detta kök. I detta rum finns inte heller något fönster mot väst, vilket ritades in på ritningen. Det är möjligt att det aldrig sattes in. Kökets två fönster kommer från två olika årtionden, 1930-tal och 1969-tal.

I öster finns ett halliknande utrymme som är ljust tack vare trapphuset till andra våning och det stora fönstret ovanför ytterdörren. I detta utrymme, angivet som kapprum på ritningen, finns en toalett där det bland annat finns en dubbel Bernadottelampett, med kupor av vitt glas och sockel av glaserat porslin i mörkblått, från 1960-talet, och en hylla i trä, möjligen teak, vilken troligtvis även den är från samma årtionde.

Toalett på första våning. Hylla och lampa, möjligtvis även handdukshållare och handfat, från 1960-tal.

Rum som i ritning anges som gästrum på originalritningarna. Med tanke på den stora öppningen till vardagsrummet, har det troligen ändrats till matsal eller någon typ av sällskapsrum.

Uterummet eller balkongen på första våningen har glasats in.

Bilden ovan till vänster: Vardagsrum med öppen spis. Parketten i detta rum är troligtvis ursprunglig.

Bilden ovan till höger: Kök på första våning. Köket var från början enbart en köksvrå. Fönstret till vänster i bild har troligen flyttats från östra väggen (utanför bild till vänster) när köks-vrån byggdes om till kök. Rummets övriga utrymme var tidigare ett sovrum. Det högra fönstret är nyare än det vänstra.

Bilderna till höger: Detalj av fönster; handtag och kalkstens-bänkar.

Bilder från trapphallen.

Trapphuset till andra våning är som redan nämnts ljust. Trappstegen är av samma typ av slipad betong som trapporna vid entrén. Det är i trapphuset de runda former som ofta finns som ett slags dekorativt element i ”funkisbyggnader” förekommer. Väggen i mitten av trappan, där det stora fönstret ovanför ytterdörren sitter, är rundad, likväl väggen mellan toaletten och de nedre trappstegen och kanten av taket ovanför, där trapphuset öppnar upp sig. De nedre trappstegen svänger av utåt en aning och blir bredare. I trappan finns även fästen till trappstänger bevarade. Trappstänger användes till att spänna fast en matta i trappan. I trappan kan man se att listerna tidigare varit målade i en mörkt brun färg, och på väggen kan man se att tapeten tidigare kan ha varit av en blekt rosa nyans.

Som redan nämnts har slipad betong använts till golvet i trapphuset, även i trappan upp till andra våning. I en del rum ligger parkett, vilka kan vara original i bland annat vardagsrummet och hallen på första våning. I andra rum har linoleum, eller andra typer av plastmatta, lagts. En del ser ut att kunna vara från 1980- eller 1990-tal, en del kan vara äldre. I rummet i nordväst på första våning, som enligt ritningarna anges som gästrum, finns ett obehandlat trägolv där det troligtvis legat någon form av plastmatta eller eventuellt heltäckningsmatta.

Typiskt för funktionalismen var fönster som möttes i ett hörn, här mot nordväst.

Vardagsrummet på andra våning. Fönster och balkong mot väster.

Bilderna nedan till höger: Även i vardagsrummet på andra våningen finns en öppen spis. Detalj av dörr, en typisk dörr från 1960-talet, vilken finns i hela bostadsdelen.

Badrum och toaletter är troligen omgjorda på 1960-talet då inredningen är så typsik för denna tid. Till vänster badrummet på övervåningen och ovan toalett på första våningen. Lampa och hylla lika de på den andra toaletten på samma våning.

På andra våning finns det, likt första våning, två rum i norr. Jämfört med ritningen som var ett förslag till villan har ändringar gjorts. I det östra rummet skall det enligt ritningen ha varit, ett kök, men där är nu ett sovrum. I detta rum finns det ett utrymme som verkar ha använts som garderob men som ursprungligen var ett skafferi. Gången till runnet i nordväst anges enligt ritningen som serveringsgång. Där har det idag byggts om så att det finns två skåp med smala, höga dörrar som liknar villans övriga. Rummet i nordväst anges som matrum och hade en öppning mot andra vånings vardagsrum. Där inne skall även ha funnits ett linneskåp mot öst, men detta har antingen byggts bort alternativt aldrig genomförts. Matrummet är ett av de rum som har ändrats mest. Längs väggen mot vardagsrummet, som flyttades något och gjordes större, står garderober längs hela väggen. Garderobernas dörrar kan vara från 1980-talet.

Vardagsrummet, något mindre än vad ritningen föreslog, har precis som vardagsrummet på första plan fönster mot väst. I sydväst finns en balkong. I söder finns ett sovrum med en garderob stor nog att gå in i. I hallen vid trapphuset finns ett badrum som med tanke på inredningen verkar ha renoverats runt 1960-talets slut, alternativt både under 1960- och 1970-talen. Enligt ritningsförslaget skulle man nått en del av garderoben från kapprummet, och en del från sovrummet, men i dagsläget är badrummet större än på ritningsförslaget och garderoberna har slagits samman.

Där taket srpuckit syns revetringen; ett nät av smala träpinnar vilka putsats.

Detalj från första våning. Ventil under fönster i öst.

Dörrar i källare. Troligen original. Denna typ av dörr förekommer även i portvaktarbostaden i östra delen av Renen 13, som är samtida med villan och ritad av samma arkitekt.

Tvättstuga i källare. Inredningen är av modernare slag, men tapeten är troligtvis från sent 1960-tal alternativt 1970-tal.

I källaren finns förrådsutrymme, bastu och garage i norr. I väst finns tvättstuga och torkrum. I söder ytterligare ett förrådsutrymme, där pardörrarna till andra våning förvaras, och ett mindre rum med hyllor, eventuellt tänkt som matkällare. I öst finns elcentralen. Ibland annat torkrummet finns spår av fuktskador.

Källor och litteratur

Arkiv

- Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3 i Halmstad
- Varbergs kommunarkiv; bygglovsakt för Renen 13 och 14
- Halmstads kulturhistoriska museum; flygfoto över anläggningen under SWEDA:s period.

Tryckta källor

- Ahlberg, Sven Olof. *Bevara betongen*. Stockholm: Svensk byggtjänst (2012)
- Björk, Cecilia, Reppen, Laila & Kallstenius, Per. *Så byggdes husen 1880-1980: arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 100 år*, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm, (1983)
  Bodin, Anders. *Arkitektens handbok 2015*, 7., [rev.] uppl., Studentlitteratur, Lund (2015)
- ”Skandinaviska textilfabriken – Renen 13, Varbergs tätort och kommun. Antikvarisk förundersökning”, rapport från Kulturmiljö Halland (2015)

Foto

Digitala fotofiler till fotodokumentationen utförd av Emma Johansson 2015-08-19 Britt-Marie Lennartsson 2015-03-31 förvaras hos Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3 i Halmstad. Fotografierna i rapporten är tagna av Emma Johansson om inget annat anges.

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00
Fax: 035-19 26 26 | E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se